

فصل دوم

زمینه های شکل گیری تمدن اسلامی:

1- جایگاه علم و دانش در اسلام و تشویق و تاکید قرآن و اولیای اسلام به علم آموزی

2- انتقال علوم و جذب دانشمندان به جهان اسلام

3- نهضت ترجمه

4- مراکز علمی در تمدن اسلامی

الف: جایگاه علم و دانش در اسلام:

در قرآن فقط کلمه علم حدودا 80 بار بکار رفته و علم و ایمان را در کنار هم قرار داده و تاکید قرآن به علم آموزی در آیات بسیاری وجود دارد و در احادیث پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) سفارش و تشویق شده از جمله دانش آموختن بر هر زن و مرد مسلمان واجب است، ساعتی اندیشیدن از عبادت یکساله نیکوتر است.

رونق تشکیل کلاسهای دانش اندوزی در دوره ائمه از جمله امام صادق (ع) بوده و تاکید اسلام به علم و اخلاق و آموزش همراه با پرورش است.

گذری بر تاریخ نگارش در فرهنگ و تمدن اسلامی

عرب جاهلی از امر نگارش اطلاع داشته وجدی نمی گرفتند و فرهنگ غالب شفاهی بوده و خط رایج نبطی بوده و نمونه ای از کتابت آن دوره را میتوان به نگارش قرآن روی پوست حیوان، درخت و بعدا کاغذ (پاپیروس) ذکر کرد.

قرآن از صحف بعنوان اثر مکتوب یاد میکند.

وسیله مناسب برای نوشتن کاغذ بود که یکی از وسایل مهم ارتباط فرهنگی است که مسلمانان صنعت کاغذ سازی را از چین به سمرقند و سپس به بغداد توسط فضل بن یحیی برمکی وزیر هارون الرشید راه اندازی شد و صنعت سپس وارد شام، مصر، اندلس و اروپا شد که در قرن 13 میلادی کارخانه کاغذ سازی راه اندازی شد.

ب: انتقال علوم و جذب دانشمندان به جهان اسلام:

دانشمندان و آثار متعددی وارد حوزه اسلامی شد. منبع اصلی علوم عقلی مانند ریاضی، نجوم، پزشکی و طبیعی را مسلمانان از یونان گرفتند مانند آثار بقراط، جالینوس، افلاطون، فیثاغورس و ارسطو.

ولی از هند پزشکی و نجوم و از ایران علوم گوناگون به ویژه جندی شاپور که در زمان خسرو و انوشیروان مدرسه و بیمارستانی ساخته شد و دانشمندان از جمله نسطوریان وارد ایران شدند و در آنجا فعالیت کردند و کتابهایی را از سریانی به پهلوی ترجمه کردند که در زمان عباسیان به عربی ترجمه شد.

ج: نهضت ترجمه:

با توجه به تشویق آیات و روایات به کسب علم و فن، مسلمانان متوجه تمدنهای غیر مسلمانان شدند. به ویژه ایران و روم که فرهنگ و تمدن دیر پا داشتند و آثار آنها را ترجمه کردند که بعدها این دوره را عصر نهضت ترجمه نام نهادند.

این نهضت ترجمه از زمان بنی امیه با ترجمه اسناد اداری و دیوانی و سیاسی شروع و بیش از دو سده استمرار داشت. به ویژه زمان منصور عباسی اقدام مهمی در ترجمه ها از فارسی به عربی و سپس دوره های بعد از سریانی و یونانی به عربی ترجمه شد.

در دوره نهضت ترجمه حنین بن اسحاق (شیخ المترجمین و پزشک نسطوری مذهب) گروهی را گردآورد و به کار ترجمه نظم بخشید.

دوره های نهضت ترجمه در زمان بنی عباس: ترجمه از زمان منصور عباسی شروع شد و در هر دوره بر اساس نوع علاقه خلیفه اهمیت خاصی داشت.

(الف) دوره هارون الرشید: تکیه اصلی این دوره ترجمه آثار علمی از جمله علوم یونانی در آثار هندسه اقلیدس و مجسطی بطلمیوس و پزشکی هند بود.

در این دوره بیت الحکمه (کتابخانه سلطنتی) پایه ریزی شد.

(ب) دوره مأمون: در این دوره بیت الحکمه توسعه یافت و مباحث کلامی رواج داشت و آثار متعدد فلسفی به عربی ترجمه شد.

(ج) دوره پس از مأمون: در این دوره ترجمه ادامه داشت و به علت انتقال مرکز خلافت از بغداد به سامرا در زمان معتصم عباسی بیت الحکمه از رونق افتاد.

(د) پایان نهضت ترجمه: به دلیل عدم ارائه مطالب تازه پس از 2 قرن کار جدی در همه رشته ها که به بالاترین سطح از سطوح ترجمه رسیده بود، نهضت ترجمه افول کرد.

مراکز علمی در تمدن اسلامی:

(الف) بیت الحکمه (کتابخانه سلطنتی): محل اجتماع دانشمندان و پژوهشگران و مترجمان شایسته برای ترجمه کتب به دستور هارون الرشید در بغداد پایه ریزی و توسط مأمون توسعه یافت و 100 بار شتر، کتاب برای ترجمه از روم برای بیت الحکمه خریداری کرد.

(ب) دار العلم ها: کتابخانه های عمومی بود مانند دار العلم فاطمیون مصر که به دستور خلیفه فاطمی در قاهره تاسیس شد.

(ج) نظامیه ها: به مدارس گفته میشد مانند نظامیه بغداد و نیشابور که توسط خواجه نظام الملک وزیر سلجوقیان در قرن 5 هجری ساخته شد و به بخاطر نام نظام الملک، نظامیه گفتند و در نظامیه نیشابور حکیم عمر خیام، حسن صباح، محمد غزالی و ... تدریس میکردند.

(د) مساجد: از فراگیرترین و نخستین مراکز آموزشی و اجتماعات دینی بود و حتی ساختمان مدارس هم مانند نقشه مساجد بود مانند جامع اموی دمشق

(و) بیمارستانها (مارستانها): محل مطالعه، تحقیق پزشکان و درمان بیماران به همراه کتابخانه های تخصصی بود مانند مارستان نوری بغداد.

(ر) رصد خانه ها: محل پژوهش های ریاضی و نجومی بود مانند رصد خانه مراغه و سمرقند.